

OUDE GEBAKVORMEN IN TERRA-COTTA

door J.B. DREESEN

Tot de verzameling van de Oostendse Heemkring De Plate behoren 110 oude gebakvormen in terra-cotta, witte en gele pijpvaarde. Deze gebakvormen werden ons in 1955, samen met een reeks andere voorwerpen, geschonken door de gekende Oostendse schilder Emile BULCKE. "De quoi faire un petit musée folklorique" - zoals hij het uitdrukte.

Hiermee werd Emile BULCKE de eerste schenker, van een lange reeks, die geleid hebben tot onze huidige, omvangrijke, verzameling en lanceerde hij bij het toenmalig bestuur de idee om een Heemmuseum op te richten.

Gebakvormen zijn zeer oud. Ze werden gemaakt in terra-cotta, in gewoon of vergleisd aardewerk, in steen, hout, koper, tin of ver-tind blik.

Alhoewel tot nog toe geen Egyptische bakvormen werden teruggevonden, mag op basis van muurschilderingen en andere tekeningen aangenomen worden dat de terra-cotta gebakvormen hun oorsprong vonden in het oude Egypte.

De Grieken namen veel gebruiken, in verband met het zoeten van deeg en het vormen van deeg, over van de Egyptenaren. Vanuit Griekenland werd het gebruik van de gebakvormen overgebracht naar Italië, waar het weldra tot volle bloei kwam. Van daar verspreidde het zich onder de Romeinen en veroverde zo de gebieden die deze laatste onderwierpen.

Tussen de Romeinen en de oudst ontdekte vormen in West-Europese landen ligt momenteel nog een leemte van 10 eeuwen.

Het is in Duitsland dat men de oudst gekende West-Europese gebakvormen heeft teruggevonden. Zij dateren van de 14de en begin 15de eeuw. Het zijn grote negatieve vormen van 7 tot 12 cm., uit steen gekapt of uit terra-cotta gebakken. Zij hebben bijna allen hun bakermat in de Middenrijnstreek, daar werden de meeste van deze stukken teruggevonden. Ze werden en worden er nog KUCHELSTEINEN genoemd.

De vormen in terra-cotta werden met metalen matrijzen gemaakt en zijn, zoals de Romeinse vorm, meestal rond. Ze werden echter ook ruitvormig, vierkantig, rechthoekig of zeskantig gemaakt. Soms was de rand versierd met insnijdingen. Op deze gebakvormen komen niet alleen godsdienstige maar ook dier, bloemen en siermotieven voor. Sommigen zijn voorzien van een tekst die dan meestal in spiegelschrift voorkwam. Vandaar de oorsprong van de koeknaam SPECULOOS van het Latijnse SPECULUM = SPIEGEL.

Er liggen gedateerde stenen- en houten gebakvormen te kijk in de musea van Frankfurt, Wenen, Sanct-Gallen, Nurenberg, Karlsruhe, Parijs enz. Maar ook in eigen land treffen we van deze terra-cotta gebakvormen zeer mooie exemplaren aan.

Zo heeft het Bijlokemuseum in Gent een kleine Romeinse terra-cotta in bezit, terwijl het Volkskundemuseum van diezelfde stad enkele zeer mooie terra-cotta exemplaren in haar verzameling heeft. Het Brugs museum voor Volkskunde stelt een kleine verzameling van terra-cotta gebakvormen tentoon. In ons eigen Heemmuseum ligt de volledige collectie te kijk in de kast met de PATAKONS in de Emile BULCKEzaal.

Deze gebakvormen bleven in onze streken in gebruik tot tussen de twee wereldoorlogen, om dan, zoals zoveel oude voorwerpen, naar de rommel verwezen te worden. De huidige gebakvormen die nog in gebruik zijn meestal voor de aanmaak van marsepein en suikerwaren, zijn uit kunststof. Onlangs nog kwam onze Kring in het bezit van enkele exemplaren.

Teneinde onze leden en andere belangstellenden een overzicht te geven van de behandelde onderwerpen op deze gebakvormen, alsook over de makers en de datum van aanmaak geven we een volledige lijst van de verzameling in ons bezit.

In volgorde vermelden we na de inventarisnummer, het behandelde onderwerp, de grondstof, vorm, afmetingen en eventueel maker en jaartal van aanmaak.

- 001/55. Mannenhoofd met hoed. Terra-cotta. rh. 5,5 x 4,5 cm.
- 002/55. Kaal mannenhoofd. Terra-cotta. rond. dm 6 cm.
- 003/55. Vrouwenbuste, welige haartooi. Terra-cotta. rond. dm 7 cm.
- 004/55. Spelende muzikant. Terra-cotta. rh. 5,5 x 4,5 cm.
- 005/55. Ruiter op paard. Dubbelfiguur. Terra-cotta. rh. 8,5 x 4,5 cm.
- 006/55. Vrouw met mand op hoofd. Terra-cotta. rh. 6 x 4,5 cm.
- 007/55. Vrouw aan wastobbe. Terra-cotta. rh. 8 X 5,5 cm.
- 008/55. Vrouw pompt water. Terra-cotta. rh. 5,5 x 4,5 cm.
- 009/55. Vrouw neemt water aan fontein. Terra-cotta. rh. 7 x 5,5 cm.
- 010/55. Kind komt met opgegeven handen uit kool. Terra-cotta. rh. 5,5 x 4,5 cm.
- 011/55. Kind met stok en hoed. Terra-cotta. rond. dm 8 cm.
- 012/55. Allegorische figuur. Man met keverlichaam. Terra-cotta. rh. 5,5 x 4,5 cm.
- 013/55. Zeemeermin die op kinkhoren blaast. Dubbelfiguur. Terra-cotta. rh. 8 x 5,5 cm.
- 014/55. Paard. Terra-cotta. rh. 9 x 6,5 cm.
- 015/55. Hondkop. Terra-cotta. achtkantig. breedte 6,5 cm.
- 016/55. Haan. Terra-cotta. rh. 5,5 x 4 cm.
- 017/55. Papegaai. Terra-cotta. rh. 7 x 4,5 cm.
- 018/55. Gevel van huis. Terra-cotta. rh. 6 x 6,5 cm.
- 019/55. Gebundelde kromstaven met in centrum afdruk van mensenfiguur. Terra-cotta. rh. 8 x 4 cm.
- 020/55. Ton. Terra-cotta. rh. 5,2 x 4 cm.
- 021/55. Mannenbuste in profiel, naar rechts kijkende, met baardje en halskraag. Terra-cotta. rond. dm 5 cm.
- 022/55. Vrouw met emmer aan rechterarm. Terra-cotta. rh. 6 x 4 cm.
- 023/55. Gehurkte man met afgestroopte broek. Terra-cotta. rh. 6 x 4 cm.
- 024/55. Kuiper werkende aan ton. Terra-cotta. rh. 7 x 5,5 cm.
- 025/55. Zittende vrouw met kind op rechterarm. Terra-cotta. rh. 6,5 x 5,5 cm.
- 026/55. Vrouw met kind in korf op rug. Terra-cotta. rh. 10 x 4,5 cm.
- 027/55. H. Maria met kind. Terra-cotta. rh. 7,5 x 3,5 cm.
- 028/55. Ruiter blazende op hoorn. rh. 5,5 x 4 cm.
- 029/55. Man die water pompt. Dubbelfiguur. Terra-cotta. rh. 5 x 8,5 cm.
- 030/55. Vrouw aan wastobbe. Terra-cotta. rh. 5 x 4 cm.
- 031/55. Man zittende aan tafel bij boom. Terra-cotta. rh. 6,5 x 7 cm.
- 032/55. Man slaande op gong, boom op achtergrond. Dubbelfiguur. Terra-cotta. rh. 4,5 x 8 cm.
- 033/55. Vrouwenhoofd met weelderige haardos. Driedubbel beeld. Terra-cotta. Op achterkant getekend Fr. SMETS 1846. rh. 5 x 9 cm.

- 034/55. Vogel (uil) op stok. Dubbelbeeld. Terra-cotta. rh. 6 x 7 cm.
- 035/55. Jager met geweer en weitas. Terra-cotta. rond. dm 5 cm.
- 036/55. Man met kind aan hand. Terra-cotta. rh. 6 x 4,5 cm.
- 037/55. Zittende, lezende vrouw met kantmuts op hoofd. Terra-cotta. rh.
- 038/55. Vrouw in karos getrokken door zwaan. Terra-cotta. rh. 9 x 5,5 cm.
- 039/55. Gewafeld vierkant met bloeiend hart in centrum. Terra-cotta. rh. 8,5 x 6,5 cm.
- 040/55. Vrouw die karnt in ton. Terra-cotta. rh. 9 x 5 cm.
- 041/55. Vrouw met twijg in hand. Terra-cotta. rh. 5,5 x 2,5 cm.
- 042/55. Wandelende man met stok in hand en hond aan leiband. Terra-cotta. rh. 6 x 4,5 cm.
- 043/55. Bloemenruiker in vaas. Terra-cotta. 5,5 x 4,5 cm.
- 044/55. Vrouw die water pompt. Terra-cotta. rh. 6 x 5 cm.
- 045/55. Wandelende man met kind aan hand. Terra-cotta. rh. 6 x 4 cm.
- 046/55. Aap in boom. Terra-cotta. rond. dm 4,5 cm.
- 047/55. Zittende hond. Terra-cotta. rh. 8 x 3,5 cm.
- 048/55. Naakte, zittende vrouw. Terra-cotta. rh. 5 x 3,5 cm.
- 049/55. Vaas met bloemen. Terra-cotta. rond. dm 4 cm.
- 050/55. Twee versierde vazen met inscriptie SHI en kruisje boven de H. Terra-cotta. rh. 6 x 5 cm.
- 051/55. Vrouw met kind aan hand. Terra-cotta. rh. 9,5 x 5,5 cm. Op achterkant getekend C.P.
- 052/55. Jonas en de walvis. Terra-cotta. rh. 6 x 10 cm.
- 053/55. Man met pluimenhoed en versierde kledij (genre Aztekenuitrusting). Terra-cotta. rh. 12 x 5,5 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 054/55. Zeemeermin luisterend aan kinkhoorn. Terra-cotta. rh. 8 x 8,5 cm.
- 055/55. Man staande bij pomp. Witte pijpaaarde. rh. 4,5 x 4 cm.
- 056/55. Man met hoed in kever- of vogelhouding. Dubbelfiguur. Witte pijpaaarde. rh. 4,5 x 8 cm.
- 057/55. Gezadeld paard. Witte pijpaaarde. rh. 6,5 x 6,5 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 058/55. Kind met opgeheven linderarm. Dubbelfiguur. Witte pijpaaarde. rh. 5,5 x 5 cm.
- 059/55. Vrouw (H. Maagd) met kind op arm. Witte pijpaaarde. rh. 6,5 x 3 cm.
- 060/55. Kind met opgeheven linkerarm. Dubbelfiguur. Witte pijpaaarde. rh. 5,5 x 4,5 cm.
- 061/55. Hart versierd met bloemen. Terra-cotta. hartvorm. 9,5 x 8,5 cm. Op achterkant getekend C.P. 1829.
- 062/55. Haan. Terra-cotta. hoefijzervorm. 13,5 x 11 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 063/55. Zwaam met opslaande vleugels. Terra-cotta. rond. dm. 12 cm. Op achterkant getekend J. SMIDTS.
- 064/55. Maagd in strijd met eenhoorn. Terra-cotta. rond. dm 9 cm. Op achterkant getekend I.B.A.
- 065/55. Man met kind in kruiwagen. Terra-cotta. rh. 11 x 10,5 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 066/55. Zeemeerman. Terra-cotta. rh. 8,5 x 8 cm.
- 067/55. Vrouwenhoofd in bloemen. Terra-cotta. rond. dm 10 cm.
- 068/55. Dansende nar. Witte pijpaaarde. rh. 13,5 x 6 cm.
- 069/55. Paaslam. Terra-cotta. rh. 8 x 10 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 070/55. Vrouw met kind op schoot aan wieg. Witte pijpaaarde. rh. 9 x 9 cm.
- 071/55. Twee vrouwen houden een broek open. Terra-cotta. rh. Op de achterkant getekend C.S.

- 072/55. Liggende indiaan met vogel (papegaai). Terra-cotta. rh. 12 x 9,5 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 073/55. Plaket met 25 verschillende figuurtjes. Terra-cotta. rh. 5 x 11 cm.
- 074/55. Dame met waaier in rechterhand. Terra-cotta. rh. 14 x 7 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 075/55. Krijgsman met zwaard en geweer. Terra-cotta. rh. 16 x 5,5 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 076/55. Dame met parasol in linkerhand. Terra-cotta. rh. 14 x 6 cm. Op de achterkant getekend C.S.
- 077/55. Zittende man met broodmandje en bierkruik. Terra-cotta. rh. 10,5 x 8,5 cm. Op de achterkant getekend T.T.T.
- 078/55. Staande huzaar. Terra-cotta. rh. 11,5 x 7 cm.
- 079/55. Ruiters met vlag in galop. witte pijp-aarde. rh. 10,5 x 8 cm.
- 080/55. Staande huzaar met mantel over schouders. Terra-cotta. rh. 11,5 x 7,5 cm.
- 081/55. Vrouw met hoofddekseL, genre madonna. Witte pijp-aarde. rond. dm 11,5 cm. Op achterkant getekend M.S.
- 082/55. Plaket met zes dierenfiguren. Terra-cotta. rh. 13 x 11 cm.
- 083/55. Kristusfiguur met stralenkrans en zwaard. rh. 13,5 x 11 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 084/55. Plaket met negen gewapende soldaten. Terra-cotta. rh. 11,5 x 12,5 cm.
- 085/55. Ingangspoort geflankeerd door twee torens. Terra-cotta. rh. 10 x 14 cm. Op achterkant getekend C.P....26.
- 086/55. Zeilboot (eenmaster) met kluiver, fok en groot(gaffel)zeil. Terra-cotta. rh. 14,5 x 12 cm.
- 087/55. Man met gevulde kruiwagen. Terra-cotta. driehoekig. b. 9 cm h. 8 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 088/55. Kind op rug van een geschubt zeedier met paardekop. Terra-cotta. Trapeziumvorm 7 x 6 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 089/55. Vrouw met mand op hoofd en mand in linkerhand. Witte pijp-aarde. ovaal. 6 x 4,5 cm.
- 090/55. Man en vrouw die met een stok in een vat stoten. Terra-cotta. half rond. 5 x 5,5 cm.
- 091/55. Op een aambeeld hamerende smid. Terra-cotta. rh. 8 x 5 cm.
- 092/55. Staande vogel. Terra-cotta. rh. 6,5 x 5,5 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 093/55. Langgerokte vrouw met bloementuul of tak in de hand. Terra-cotta. rh. 6,5 x 3,5 cm. Op de achterkant getekend C.S.
- 094/55. Vrouw die water ophaalt uit waterput. Terra-cotta. rh. 5,5 x 4,5 cm. Op achterkant getekend J.S.
- 095/55. Wandelende man met stok en rugzak. Gele pijp-aarde. rh. 5,5 x 3,5 cm.
- 096/55. Mannenhoofd met gesloten ogen. Gele pijp-aarde. ovale vorm. 5 x 4,5 cm.
- 097/55. Gelaarsde man met wapen aan zijn zij. Terra-cotta. rh. 7 x 4,5 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 098/55. Hond met opgekrulde staart. Terra-cotta. rh. 5,5 x 4,5 cm. Op achterkant getekend met kruisende diagonale strepen.
- 099/55. Vrouwenhoofd in medaillonstijl. Terra-cotta. ovale vorm. 6 x 4,5 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 100/55. Vis in ovalen vorm. Terra-cotta. ovale vorm. 7,5 x 4 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 101/55. Versierde koffiepoteL. Terra-cotta. rh. 5,5 cm x 4 cm. Op achterkant getekend C.P.
- 102/55. Man met hoed en laarzen en mand aan de arm. Terra-cotta. rh. 6,5 x 4,5 cm. Op achterkant getekend I.C.S. 37.

- 103/55. Zittende hoornblazer met hond. Terra-cotta. rh. 5,5 x 5 cm. Op achterkant getekend Ren DE GROOF.
- 104/55. Gesluijerde vrouw met kind op schoot. Terra-cotta. ronde vorm. dm 8 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 105/55. Mannenhoofd in medaillon. Terra-cotta. ronde vorm. dm 5,5 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 106/55. Neptunus met drietand zittende op een geschubd zeedier met paardekop. Terra-cotta. rh. 11,5 x 9,5 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 107/55. Monnikenfiguur met kind op arm. Terra-cotta. ovale vorm. 13,5 x 11 cm. Op achterkant getekend C.S.
- 108/55. Drie figuren. a) twee ovalen met hartjes en cirkels. b) een walrusvorm. Terra-cotta. rh. 11,5 x 8 cm. Op achterkant tien vogels in verschillende standen.
- 109/55. Twee staande putty's met opgeheven linkerarm. Witte pijp-aarde. rh. 5 x 5 cm.
- 110/55. Medaillon met versiering en ovale figuur in centrum. Terra-cotta. ovaal. 17 x 14,5 cm.

Enkele opmerkingen in verband met grondstof, vorm en makers.

De meest gebruikte grondstof is terra-cotta (96), daarna volgt witte pijp-aarde (12) en gele pijp-aarde (2).

De meest voorkomende vorm is de rechthoekige (rh., hieronder zijn ook begrepen de vierkantige en iets afwijkende rechthoeken). De ronde vorm komt 13 maal voor en de ovale vorm 5 maal. Achtkanter, hartvorm, hoefijzervorm, driehoek, trapezium en halfronde vorm komen slechts eenmaal voor in de verzameling.

Niet minder dan 35 stukken op de 110 werden gemerkt door de makers.

Drie stukken met een naam : Fr. SMETS 1846.

J. SMIDTS

R. DE GROOF.

Een-en dertig stukken met de initialen C.S. (op 22 stukken) en C.P. (op 4 stukken waarbij een stuk gemerkt is C.P. 1829 en een ander C.P...26.

De initialen J.S.; M.S.; I.B.A.; T.T.T. en I.C.S. 37 komen telkens eenmaal voor.

Afzonderlijk dient vermeld dat een stuk door de maker gemerkt werd met een kruis van twee evenwijdige strepen.

Op basis van de behandelde onderwerpen en de aanduidingen die iets over de makers vermelden mogen we aannemen dat de bakvormen met religieus thema overwegend 18de eeuws zijn terwijl de anderen uit de eerste helft van de 19de eeuw dateren.

Op basis van de drie namen, de zeven initialen en de opgegeven jaartallen is er een waterkansje dat we ooit iets meer komen te weten over de beoefenaars van deze vorm van volkskunst.

Litteratuur

1. Voor een uitvoerige uiteenzetting over de historiek van de gebakvormen verwijzen we naar de uitstekende bijdrage van de heer Frans VAN BOS, verschenen in OOSTVLAAMSCHE ZANTEN, 37ste jaargang, nr. 1, jan en feb 1962 onder de titel "Van oude zoete, geschiedenis van de gebakvormen.
2. Zeer lezenswaardig is ook de onlangs gepubliceerde bijdrage van

de heer Bert BIJNENS, verschenen in het tijdschrift BACHTEN DE KUPE, 33ste jaargang, nr. 2 maart-april 1991. Het handelt over de KOEKVORMEN maar er staat een zeer volledige bibliografie bij over het onderwerp GEBAKVORMEN.

HAUCHART. Onderkapelmeester 3e Linieregiment. Vraag

HAUCHART (waarschijnlijk voornaam Victor) was gedurende 25 jaar onderkapelmeester (sous-chef, 2de dirigent) van het 3de Linieregiment. Zijn instrument was de klarinet, hij was een pianovirtuoos en bespeelde eveneens het "klokkenspel" van het 3de Linieregiment.

Ik zoek een antwoord op de volgende vragen :

geboortedatum, datum van overlijden, woonplaats te Oostende en zijn dienstperiode als militair (van - tot -) ?

De eventuele antwoorden kunnen overgemaakt worden aan de redactie van het tijdschrift of aan mij persoonlijk. Bij voorbaat dank.

Simon IPPEL.

Tentoonstelling : ELECTRICITEIT UIT GROOTMOEDERS TIJD

De Heemkring 't SCHORRE organiseert, begin november onder deze titel een tentoonstelling.

Wanneer : 1-2-3 en 4 november 1991 van 10 tot 12 en van 14 tot 18 uur.

Waar : in de Ridderzaal van het Vossehol in STENEDORP.

Warm aanbevolen.

Hugo DEVOS

LIDGELD 1992

Het lidgeld voor het lidmaatschap bij de Heemkring De Plate is voor 1992 vastgesteld als volgt :

Aangesloten lid :	400 ₣
Steunend lid :	500 ₣
Beschermend lid (vanaf) :	1.000 ₣

Mogen wij vragen gebruik te maken van het hierbijgevoegd stortingsbulletin.

Ook dit jaar biedt het Grafisch Bedrijf LAMMAING ons gratis de Plaktekalendar aan. Deze wordt samengesteld door onze ondervoorzitter de heer Omer VILAIN. Als thema werd "GEBOUWEN MET TORENS UIT LA BELLE ÉPOQUE" gekozen.

In de mate van het mogelijke zal de kalender meegestuurd worden met het decembernummer van het tijdschrift.

Jean Pierre Falise
Penningmeester